

כ"ד בתשרי, תשע"ט, 3.10.2018

גיליון מס' 629

פרשת בראשית

משמעות האכילה מעץ הדעת

מאת רחל קרן, עין הנצי"ב

בפרקים הראשונים בספר בראשית רב הסתום על הגלוי. עולה מהם באופן מובהק רק מסקנה אחת: א-לוהים ברא את העולם, ובין העולם לא-לוהים קיים יחס של בורא ונבראים, יחס קבוע ומוחלט. לעומתם, גלוי ומפורש יותר הוא סיפורו של האדם. שתי קריאות אפשריות לסיפור זה. הקריאה האחת, המקובלת יותר, רואה באכילה מעץ הדעת התקדמות במעמדו של האדם. בתיאור בריאת האדם בפרק א' מודגשת יכולת שליטתו בבריאה, אולם לא מתוארת יכולת הידיעה שלו. גם בפרק ב' "וַיִּנְחָהוּ בְּגֶן עֵדֶן לְעֲבֹדָה וּלְשִׁמְרָה" (טו), האדם מופעל ומוכוון למלא את ייעודו. הוא אינו בוחר את מהלך חייו אלא מודרך אליהם. האדם הבודד בפרק ב', והאדם הזוגי בפרק א', דומים. מטרתם וקיומם הוא לשמר את העולם הנברא, לקיימו ולפתחו.

מה משמעות הציווי של הקב"ה? הציווי בא לסמן גבול, שאסור לאדם לעבור. אולם כמעט בוודאות ברור שהאדם יתפתה לעבור אותו, מכוח סקרנותו ואולי הכרתו, כפי שהדברים מובאים בפיו של הנחש: "כִּי יִדְעַ אֶל־לֵהִים כִּי בְּיוֹם אֲכָלְכֶם מִמֶּנּוּ וְנִפְקַחוּ עֵינֵיכֶם וְהִיִּיתֶם כְּאֱלֹהִים יֹדְעֵי טוֹב וָרָע" (ג,ה). ואכן, מעיד א-לוהים: "הֲאֵן הָאָדָם הִיָּה כְּאֶחָד מִמֶּנּוּ לְדַעַת טוֹב וָרָע... (ג,כב). אם כך, הרי באכילה מעץ הדעת זכה האדם לעלות במעלה, מעבר למקום הפסיבי ללא עצמאות הדעת, שנמצא בו קודם לכן. הבעייתיות בקריאה זו ברורה, כפי שמגדירה הרמב"ם במורה נבוכים ח"א פרק ב: לא יתואר שאי ציות לה' יביא לאדם יתרון ושהחטא יגרום לשיפור מעמדו.

קריאה שניה מבוססת במידה רבה על תרגום אונקלוס לפסוק כ"א בפרק ג' ועל הרמב"ם. שני הפרקים הראשונים מגלים לנו בדרך של "כלל ופרט" את מהות האדם, את האפשרות (הפוטנציאל) ואת המימוש. שתי עובדות חשובות נמסרות בפרק א: האחת – בריאת האיש והאשה כאחד, והשניה – שנברא "בצלם א-לוהים". אנו גם מקבלים הסבר אחד למשמעות עובדה זו: שליטה בעולם ופעולה בו.

בפרק ב' מתוארת שוב בריאת האדם, והפעם מתוך העולם, עפר מן האדמה, ואנו למדים שהעולם ממתין לו, מחכה לפעולתו, כדי שיוכל להתקיים. האדם פועל בדמיון לבורא עולם: הוא מאפשר את הצמיחה, הופך את הפוטנציאל לממשי. האדם מתבוננן בבריאה ומבין אותה, וקורא בשמות לנבראים, כפי שעשה הקב"ה בפרק א'. משמעות בריאתו בצלם היא חיקוי א-לוהים בהוצאה מן הכוח אל הפועל, וביכולת החשיבה המופשטת, המכלילה ומגדירה ומנסה ליצור הבנה של העולם הנברא.

בשני הפרקים חי האדם בממד נוסף, שיא הביטוי של "צלם א-לוהים" שבו, והוא: אפשרות הקשר עם הקב"ה. זה בא לידי ביטוי בדרך של ציווי: בפרק א' הציווי פוזיטיבי: "פָּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ וּכְבִשְׁתֶּם..." (כח). בפרק ב

הציווי נגטיבי: איסור האכילה מעץ הדעת. זאת מהות הקיום של האדם: מימוש היכולות, בדיקת האפשרויות להוסיף ולעשות, ומאיך – הכרת הגבולות, ידיעת הדברים שאין לעשותם: יסוד האתיקה והמוסר. הציווי מבטא עוד היבט של היותו נברא בצלם: יכולתו לבחור את האופן בו הוא/הם יממשו את חייהם.

פרקים א' ו' ב' משרטטים עבורנו שלוש מערכות יחסים של האדם: עם שלמעלה ממנו – הקב"ה, עם שכנגדו – איש ואשה, ועם העולם שסביבו. ביחס נאות עם כל אלו, הוא/היא אדם שלם. ובחירתו בידו אם אכן לקיים מערכות יחסים אלו באופן הנכון בעולמו. בפרק ג' מוצגת האפשרות, הקיימת אף היא באדם, לבחור בדרך אחרת, דרך של סטייה ביחסו עם הקב"ה, (וסטייה ביחס לזולתו שכנגדו – אחיו, בפרק ד') והתוצאה: שבר וירידה. האדם בוחר לחטוא, בוחר להפר את האיזון, בוחר לחצות את הגבולות המושמים לו.

מה נוסף לאדם בחטאו? באופן אירוני, הידיעה ש"עירומים הם" ותו לא! ובכל זאת נוסף משהו בהווייתם: כעת האדם ואשתו יודעים את הרע, את האפשרות הפחותה, הממעיטה את מעמדו של האדם בעולמו.

השאלה הגדולה של הפרק היא: "אֵיכָה?" א-לוהים מטיל על האדם את החובה, המתקיימת מאז ולעולם, לבדוק את עצמו ואת מקומו בעולם, מול השווים לו – בני האדם, ומול א-לוהים. אותו קיום מול א-לוהים שהשתנה במהותו: בפרק ב' הקיום הזה מתבטא בציות לצו, ובפרק ג' מתקיים האדם מול א-לוהים למרות הפרת הצו. האם האכילה מעץ הדעת היתה הכרחית? ודאי שלא! אדם בחר לא לציית לצו ה' אלא לצו יצרו ותאוותו. האם הייתה טובה או רעה? בוודאי שרעה, כי היא הפרת הצו הא-לוהי. גם תוצאתה לא הוסיפה לו דבר. עם זאת, מציאות כזאת היא חלק ממהות חיינו של כל אדם. הסיפור מציג כיצד ממשיכים להתקיים כבני אדם גם במציאות של סטייה והפרת האידיאל. כיצד ניתן לבנות עולם, ערכים, מציאות, גם ללא שלמות גן-עדנית.

קריאה זאת אינה מטילה אשמה על האשה, כפי שנהגו מרבית המפרשים בכל הדורות. האיש והאשה כאחד, בורכו על ידי ה', צוו על ידו ובחרו להפר את הציווי, וימשיכו לנהל את חייהם לחוד וביחד, מול השאלה הגדולה: "אֵיכָה!?" קריאה זו מדגישה את המגמה החינוכית שאנו דוגלים בה במדרשה – שאשה/אדם בוחרים את דרכם, ואת ערכיהם מתוך המוצע להם בעולם, מתוך הלימוד, מתוך חיים בעולמה של תורה.

רחל קרן – ראשת בית המדרש במדרשת עין הנצי"ב. בת לאפרים א. אורבך ז"ל ולחנה תבדל"א. נשואה לגדליה. אם לשלשה וסבתא. ב"א ומ"א מהאוניברסיטה העברית בהיסטוריה ופילוסופיה יהודית. בוגרת תוכנית מנדל למנהיגות חינוכית, מ"א בחוג למגדר באוניברסיטת בר אילן. בוגרת תוכנית הסמכה לרבנות בבית מורשה ובבית המדרש ההלכתי של ישיבת מעל"ג ומדרשת עין הנצי"ב. עומדת בראש תוכנית בית המדרש להלכה.

דף פרשת שבוע של הקיבוץ הדתי מופיע באתר הקיבוץ הדתי: www.kdati.org.il
כדי לקבל את הדף כל שבוע בדואר אלקטרוני, יש לשלוח הודעה אל: webmaster@kdati.org.il
ולרשום [unsubscribe](mailto:unsubscribe@kdati.org.il) בשורת הנושא. כדי להפסיק, יש לכתוב [unsubscribe](mailto:unsubscribe@kdati.org.il) בשורת הנושא.
תגובות למאמרים וכן הצעות לכתוב מאמרים, יש לשלוח אל: amudim@kdati.org.il